

Zeitschrift:	Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum
Herausgeber:	Litteris Conradi Orellii et Soc.
Band:	- (1751)
Heft:	21
Artikel:	Io. Friderici Stapferi, [...], dissertatio theologica insigne commiserationis divinae erga lapsum genus humanum continens testimonium ex Gen. III: 22
Autor:	Stapfer, J. Friedric
DOI:	https://doi.org/10.5169/seals-394690

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 23.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

JO. FRIDERICI STAPFERI,

V. D. M. & Past. Diesbacens.

Disfertatio Theologica

Insigne

COMMISERATIONIS DIVINÆ

erga lapsum Genus humanum

continens

TESTIMONIUM

ex

Gen. III: 22.

§. I.

Deus, Ens illud originarium, omnium quæ cogitari possunt præstantissimum ac perfectissimum, rerum cunctarum quæ sunt extra se cauſā, uti a se, omnisque adeo perfectionis fons ac complexus est, ita etiam ab omni æternitate sibi solus sufficiens, in se solo summe beatus, ab omni majoris felicitatis defectu ac desiderio remotissimus, satis suis bonis dives, nulliusque adeo rei extra se indigus, in summa sua solitudine plenus, omni gaudio felicitateque abundantissimus fuit, quod quivis facile concedet, qui summæ ac independentis perfectionis aliquam ideam habet.

§. II. Nulla itaque dici potest causa, cur, quæ extra Deum sunt, fecerit, quam quod summa sua munificentia perfectiones ac divitias suas, summamque adeo felicitatem ac beatitatem extra se patefacere ac communicare voluerit, idque nulla coactus necessitate, maxima cum libertate, & ex mera liberalitate fecerit; sine omni enim creato ente in perpetuum beatissimus esse potuisset.

§. III. Cumque Deo, uti ex præmissis jam facile patet, is fuerit finis, ut se ceu Ens optimum perfectissimumque extra se manifestaret communicaaretque, consequitur: talia ejus debuisse esse opera, ut ejus quoddam essent speculum atque offigies, ut de æterna ejus potentia ac divinitate, de summa ejus sapientia ac bonitate testari possent, eo ceu ente optimo fruerentur, Deoque hac ratione essent digna, ac fini ultimo convenientissima.

§. IV. Ut igitur mundus hic materialis ac visibilis perfectionum divinarum Theatrum esset, etiam creaturæ rationales condi debuerunt, intellectu præditæ, quo Deum amabilissimasque ejus virtutes ex sui omniumque divinorum operum inspectione cognoscerent, eum ceu summum bonum quærerent, in eo deliciarentur, ac denique in ejus possessione beatæ fierent. Sine ejusmodi creaturis & mare, & terra, & cœlum nonnisi informæ Chaos, rudis indigestaque moles esset.

§. V. Et ut finis ultimus ille obtineretur, quem Deus assequi volebat, sui scilicet summi boni cognitio, amor ac fruitio, entia illa rationalia sic debuere esse comparata talibusque instru-

cta facultatibus, ut Deo cognoscendo, quærendo, fruendoque apta essent. Requirebatur ad hoc, ut creaturæ istæ Dei quædam essent effigies, ut ad ejus quandam similitudinem efficitæ, quo Deum ex sui etiam inspectione cognoscerent, eoque propriæ perfectionis intuitu possessioneque ceu summo bono fruerentur.

§. VI. Ut ergo Deus a creaturis suis ex sui reliquorumque divinorum operum inspectione cognosceretur, ejusmodi donari debuerunt viribus repræsentativis, ut quid sit Deus, vel ejus attributa, vel Dei opera intelligerent.

§. VII. Cum porro creaturæ rationales eum in finem ex nihilo suere productæ, ut in Dei cognitione ejusque fruitione felices essent, bonum adeo appeterent malumque fuderent, scientia etiam boni malique debuere esse instructæ. Mala vitare, bonaque prosequi naturæ lex ipsas jubere debuit. At quid vere bonum, quid contra vere malum sit, nonnisi ideæ rerum natura insitæ, communesque adeo notiones monstrare potuerunt.

§. VIII. Et quum ipsa mentium rationalium natura in hoc in primis ab entibus corporalibus machinisque sit distincta, ut non bruto aliquo motu, non mera necessitate agant, hujus etiam rei in mentibus creatis Dei quædam debuit esse similitudo ut libero gauderent agendi principio, quo non modo varias rerum ideas inter se comparare, sed & optionem facere, & quidquid velint vel appetere & amare, vel contra fugere aver sarique possent.

§. IX. Ut autem nonnisi vere bonum appeteret malumque fuderet, minime sufficiebat, ut mens boni malique scientia prædita esset; Sed voluntas etiam iis instructa esse debuit viribus, ut legi isti naturali in omnibus conformiter agere ei-que satisfacere posset; debuit itaque esse *iusta & sanctaque*.

§. X. Donis ac facultatibus istis, ipsis a Deo concreatis, si semper bene usæ essent mentes creatæ, iisque convenienter in omnibus egissent, nulla parte miseræ, nulla vacuæ, sed totæ gau-dio imperturbato plenæ, maxima felicitate, ani-mi tranquillitate, imo Deo ipso ceu summo bo-no fruitæ essent, finique adeo Creatoris in omni-bus fecissent satis.

§. XI. Postquam autem homo propria sua culpa ac negligentia ab hoc suo scopo aberrasset seque eo ipso infelicem reddidisset, Deus tamen non desiit is esse qui natura sua est; non desiit se ceu ens optimum omnibusque bonis abundantis. simum monstrare; sed pro summa sua munificen-tia in creaturis etiam lapsis indeque miseris se glo-riosum summe, summe admirabilem, summeque amabilem ostendere. Huic propterea malo nup-er orto mederi, infelices creature modo perfectio-nibus suis conveniente a miseria liberare, iisque auxilio suo succurrere paratissimus erat.

§. XII. Ipse ab omni imperfectione infelicitateque remotissimus etiam creaturarum suarum in-felicitatem imperfectionemque non vult, neque adeo earum miseria ac interitu delectatur, sed summa

summa potius, si ita de Deo loqui fas sit, commiseratione tangitur; non ad creaturarum perditionem sed potius ad earum conservationem, non ad pœnam sed ad gratiam, non ad severitatem sed ad misericordiam inclinatus est.

§. XIII. Insigne hujus veritatis in ipsis mundi miseriæque humanæ incunabulis vestigium ac monumentum reperimus. Cum enim propria culpa homo in miseriæ barathrum se præcipitasset, non modo Deus pro summa liberalitate sua ei liberationis medium patefecit, eique adeo auxilio suo adfuit, sed cum de eo ageretur ut hominem peccatorem, (aliter enim salva divina sapientia fieri non potuit,) prærogativis quibusdam externis, quibus ante lapsum gaudebat, privaret, eum ex Paradiso expelleret, fruitioneque bonorum cum statu innocentiae connexorum eum intercluderet, intimam suam erga miserum hominem commiserationem hisce testabatur verbis:

Ecce! homo fuit sicut unus ex nobis, sciens boni malique. Nunc vero eo res rediit ut arcendus sit, ne extendat manum suam & decerpatur etiam ex arbore vitae, & comedatur, & vivat in sempiternum.

§. XIV. Eum in horum verborum explicazione tenebimus modum ac ordinem, ut

1.) Eas de effati hujus divini sensus refellamus sententias, quibus calculum nostrum non addimus, &

2.) Eam, quæ nobis placet explicationem exponamus adstruamusque.

§. XV. Triplici nimirum sensu verba hæc ab interpretibus sumuntur.

1.) *Ironice*, quasi Deus hominem rideret, quod insrunita spe sua jam misere frustratus fuisset.

2.) Altera sententia hæc est, quod Deus de hominis ad imaginem divinam per sœdus gratiæ fide receptionum renovatione loquatur.

3.) Tertia denique effatum hoc ita interpretatur, ut Deus commiserationem suam erga hominis præsentem statum testetur; statum ejus præcedentem ac originarium cum eo in quem per peccatum redactus est comparando.

Uti duas priores sententias removebimus, sic tertiam pro viribus stabilire fert animus.

§. XV. Primæ explicationi favent Viri maximi nominis, de Ecclesia meritissimi, encomio nostro superiores facti, ex quorum numero quosdam citabimus. Venerabilis JABLONSKIUS potentiss. Boruss. Regi, dum viveret, a sacris aul. Decade 2. Concionum sacr. pag. 52. seqq. sententiam suam hisce exponit verbis: *Es ist, leider! allzuklar, daß diese Worte nicht im eigentlichen Verstände geredet sind. So ist denn nach durchgehender Erklärung der rechtgläubigen Christen-Lehrer hier Ironia, eine Red-Art, dadurch Gott das Widerspiel dessen meynet, was die Worte zu lauten scheinen.* Adam ist worden wie unser einer; Die Meynung ist: *Ey! wie fein bist du Gott gleich worden; Siehe nun! wie wahr die Schlange geredet; Siehe! wie treulich Satan gerathen; Siehe! wie weislich du gehandlet;*

Du

*Du bist nichts weniger denn Gott gleich; Sollte aber
dergleichen ironische Hohnrede wohl Gott geziemen?
Sollte sie wohl seiner Majestät anständig seyn? Wa-
rum nicht? Gott hat ja den frevelhaften Sündern
gedrohet: Ich will euer lachen in euerem Unfall,
und euer spotten, wenn da kommt, das ihr fürch-
tet; Sprüchw. 1: 26.* Celeb. ac facundiss. SAURI-
NUS in seinen Betrachtungen über die wichtigsten
Begebenheiten des A. und N. T. pag. 219. suam de
hujus dicti sensu opinionein ita proponit: *Es schikte
sich nicht, daß der in Sünden gefallene Mensch an
dem Ort der Annehmlichkeit und Unschuld wohnen
bleiben sollte; daher verstieß Gott denselben auch auf
ewig daraus. Er that es auch mit einer Art der
Verspottung: Siehe! sprach er, der Mensch ist wor-
den wie unser einer. - - Wir werden ins künftige
verschiedene Exempel zum Beweß einer jetzt ange-
nommenen Regul anführen, wordurch man einer
Verwunderung, die etwa eine solche Gott beygemes-
sene hæbnische Art zu reden verursachen mægte,
zuvorkommen kan; weil es nemlich in der Schrift
eingeführet ist, daß von Gott menschlicher Weise
geredet wird. Eandem etiam profert sententiam
POLUS in Critica S. sua, dicens: *Ironia est, qua
Deus hominem ad considerandum damnum commo-
vet, q. d. aliter se res habet. Vide, quam vera
promiserit Serpens, quam factus sis par Deo.* Nu-
perrimus etiam Criticorum ac Commentatorum
Anglicorum Synopseos Auctor in Libro, quem
Gallico idiomate & sub hoc titulo edit: *La Sainte
Bible avec un Commentaire littoral, composé de re-
marques tirées des meilleurs Auteurs Anglois, non-**

nullorum explicationem sequenti modo exponit
 Pour ce qui regarde, après cela, les paroles mêmes
 que Moïse met dans la bouche de Dieu, elles sont
 visiblement ironiques, & destinées à faire sentir
 aux coupables l'excès de leur imprudence, & jusqu'à
 quel point ils s'étoient abusés. La seconde partie du
 vers doit être prise dans le même sens. Notre ver-
 sion porte, mais maintenant il faut prendre garde,
 qu'il n'avance sa main &c. Il y a dans l'hebreu : à
 présent qu'il n'avance pas sa main, qu'il ne prenne
 pas de l'arbre de vie, qu'il n'en mange pas, & qu'il
 ne vive pas à toujours. Ce discours est, comme on
 voit, suspendu. Dieu y parle comme s'il étoit à
 craindre que malgré lui l'homme ne prolongeât ses
 jours, en mangeant du fruit de l'arbre de vie ; il
 faut donc suppléer : Empêchons, prenons garde, chas-
 sons-le de ces lieux, ou quelque chose de semblable.
PATRICK & STACKHOUSE. Hanc explicatio-
 nem etiam COCCEJUS reliquis longe præferebat,
 sententiam suam his exponens verbis : *Primum co-
 lon a diversis diversimode explicatur. Noster mos
 non est omnes omnium sententias coacervare. Ne-
 que id apud auditorium utile est. Inprimis si sen-
 tentiae periculose coram rudibus commemoranda sint;*
*Quæ possunt ita animum auditoris occupare, ut non
 attendat ad refutationem falsæ & assertionem veræ
 sententiae. Potior ratio tractandi Scripturas est,*
*verissimam eamque uberrimam ac plenissimam &
 ponderosissimam intelligentiam proponere & confir-
 mare, tum obiter, si necesse sit, expositiones peri-
 culosas abjecere, additis etiam efficacibus argumen-
 tis. Nobis ad interpretationem certam dux est Mo-*
sés,

ses, sive ipse sermo Dei. Duo copulat per particulam Etiam, quæ non possunt esse nisi ejusdem generis. Quale igitur est extendere manum suam ad arborem vitae & vivere in perpetuum; tale est Etiam, quod de Adamo dicitur, factus est unus ex nobis, &c. Quemadmodum illud nihil aliud significare potest, quam Ecce Adam periclitatus est comedendo de arbore cognitionis boni & mali, annon per eam fieri posset similis nobis. Sic causa patet. Ne peccatum peccato cumulet. Ne postquam obedientiam violavit præcepti, sibi arroget symbolum promissionis, & speret se eſu symboli mortem evadere posse. Ironia igitur est. Ironiam vide & Marc. VII: 9. I 3. Ef. XLI: 23.

§. XVII. Non obstante tantorum virorum multorumque aliorum Interpretum auctoritate argumentorumque eorum pondere, nunquam eo adduci potui ut eorum explicatio mihi vel vera vel maxime probabilis videretur. Dissuadebant hoc Dei perfectiones, ejus erga lapsum hominem animus, jam facta Adami cum Judice ac Creatore suo reconciliatio, aliasque planus ac facilis verborum sensus. Ubi enim sensus Scripturæ dubius est, ibi is semper præferendus mihi videtur, qui divinis virtutibus maxime conveniens, fini divino maxime congruus, cum operibus divinis consentiens, & si nexum consideres maxime appositus est.

§. XVIII. Si itaque hic i.) summa Dei Atributa, si ejus Sapientiam, si summam ejus Majestatem ac Dignitatem, si denique ejus erga miserum hominem Misericordiam spectemus scopia ac ironica loquendi ratio ipsi minime convenire videtur. Ii quos Deus hic alloquitur sunt SS.

Trinitatis Personæ. At quis sibi persuadere poterit, istum apud tres has divinas Personas obtainere morem, ut ludibrido ac ridiculo hoc loquendi modo utantur, sensaque sua in re maximi momenti ratione minus seria sed jocosa exprimant. Quis nescit etiam graves virtutisque studiosos Viros vanum hunc & a veritatis norma declinantem loquendi morem abhorrire & nonnisi seriis locutionibus uti? Et quis cum summa Dei Majestate & supra omnes creaturas eminentia conciliare poterit, Deum in re maxime seria, quæ miseram creaturam spectat nonnisi jocabunde loqui?

§. XIX. 2.) Quod summa Dei dignitas ac eminentia secum fert, idem etiam ejus erga lapsum hominem animus postulat. Commiseratur Deus tristem hominis statum eique auxilio suo adesse non denegabat. Manifestum ac infallibile hujus rei testimonium hoc est, quod Deus postquam judicis officio functus esset, misero homini statim etiam modum revelabat, quo a peccato tristibusque ejus sequelis liberari & in Dei communionem redire posset, seque per fidem in liberationis medium cum eo reconciliabat, hancque reconciliationem suam aliqua testabatur actione qua tunicas Adamo ejusque uxori fecit pelliceas, quibus eos induit, manifesto indicio Deum hominem non rejecisse sed adhuc aliquam ejus curam gerere. Miserabatur itaque Deus hominis; qui vero tristem alterius statum miseratur is ironico loquendi genere minime utitur, scopticus enim dicens modus semper delectationem aliquam ex eventu de quo res est indicat, qualis iis tribui minime potest qui commiseratione status aliorum tangunt.

tanguntur; unde ista effati hujus divini explicandi ratio cum Misericordia divina conciliari neutiquam potest.

§. XX. 3.) Si itaque etiam nexus dicti hujus cum antecedentibus consideremus, sensus ironicus ei minime quadrat. Judicem nimirum se Deus in præcedentibus exhibuerat, sed talem judicem, qui miseram creaturam perdere nolebat, neque ejus delectabatur interitu, qui ab una parte in legis suæ transgressores sententiam ferebat, ab altera vero parte ipsis modum indicabat quo maximam pœnæ intentatæ partem effugere, & si non a pœna temporali, quæ ipsorum correctio-ni inservire debebat, tamen ab æterna liberari possent. Quomodo autem conveniret, ut Deus immediate ad hæc hominem ludibrio haberet & de tristi ejus statu modo loqueretur ironico. Ut ergo Judex in immediate antecedentibus Misericordiam suam testabatur, sic etiam in immediate sequentibus non sine commiseratione loqui potest, omnis ideo scoptica loquendi ratio procul abesse debet.

§. XXI. 4.) Quæcunque hactenus diximus clarissime indicant, Dei finem non hominis perditionem sed conservationem, non ejus interitum sed felicitatem fuisse; unde ejus sapientia requirebat, ut in omnibus fini suo convenienter & agat & loquatur. At cui bono, si Deus hominem ludibrio habuisset? Si quivis sapiens nihil frustra facit, nihil quod fini suo non inservit, id minus adhuc de Ente sapientissimo cogitandum est. His argu-

argumentis illud adhuc addendum, quod infra §.
XXVII. occurrit.

§. XXII. Gravissimas tamen, explicationis hujus, quam hīc oppugnamus, fautores, oportet habuerint rationes cur eam reliquis prætulerint, unde & altera pars audienda, quid nimirum habeat, quod ad sententiæ suæ defensionem profert. Provocant doctissimi illi interpres ad alia exempla ubi Deus ironico utitur loquendi genere; provocant ad alteram effati hujus divini, de quo agitur, partem, cum priore arcta connexam, cui nonnisi significatio verborum ironica tribui possit. Qualis itaque posterioris dicti hujus partis sensus, talis etiam prioris partis esse debet.

§. XXIII. Citant i.) ad tuendam rem suam dictum summæ Sapientiæ Prov. I: 24. 25. 26. *Quandoquidem clamantem me respuitis, nec quisquam me manum intendente, attentus est, & omne meum consilium rescinditis, castigationemque repudiatis, ego vicissim in vestro exitio ridebo, illudens, quem venerit pavor vester.* Sic Cap. III: 34. Psalm. II: 4. XXXVII: 13. LIX: 9.

§. XXIV. At plane alia horum dictorum est ratio ac ejus cuius explicationem hīc suscepimus: plane aliis est loquendi modus: plane aliæ circumstantiæ: plane aliud est objectum cui illusio intentatur. Si i.) loquendi modum consideremus, is qui in dictis citatis obtinet nihil simile cum eo habet, qui in effato isto divino de Adamo occurrat. In hoc enim Deus, si ironicam dictiōnem ejus asseras, sensa sua verbis plane oppositum

tum vel contrarium significantibus exprimit, ut
Risores faciunt si satyrico loquendi genere summo
gradu uti volunt; in dictis vero modo citatis De-
us hac loquendi ratione nequaquam utitur, sed
verbis ne umbram quidem ironiae habentibus, sed
sensum planissimum simplicissimumque admitten-
tibus protestatur: tantum abesse quin eorum pec-
catorum commiseraturus iisque auxilio suo adfu-
turus sit, cum eos angustia ac exitium invaserit,
apud quos omnia ejus consilia ac castigationes
frustraneae ac nonnisi ludibrio fuerunt habitae, ut
potius complacentiam sive oblectationem quan-
dam testaturus sit, quando vastitas ac perditio eo-
rum advenerit.

§. XXV. Ad circumstantias porro si adten-
damus, in quibus Deus & haec & illa locutus
est, & haec nobis suadent, verba illa de Adami
statu prolata ironico sensu accipi minime posse,
licet vel locutiones illae in dictis posterioribus ad-
hibitae scopticum admitterent sensum. In Para-
diso nimirum Deus rem cum eo habebat cum
quo eo ipso momento, quo haec effatus erat, se
reconciliaverat eumque in gratiam receperat; Un-
de a veritate plane alienum est, quod Deus im-
mediate post solennem illum actum hominem si-
bi reconciliatum ludibrio habuerit, scommatibus-
que eum excepert. In dictis vero ad tuendam
sententiam istam, quam refutamus, allatis, De-
us nihil aliud facit, quam quod fortissimis utitus
motivis ad præmonendos refractarios peccatores,
ne omnibus divinis castigationibus ac consiliis pe-
tulanter rejectis in proprium ruant exitium. At
quodnam majus motivum ad evitandum pericu-
lum?

lum esse potest, quam si Deus, qui solus juvare potest, modo quam maxime solenni protestetur: Immorigeros refractariosque Peccatores qui divinam gratiam ipsis toties oblatam proterve respuerint, omniaque finale exitium evitandi media contemserint, tempore necessitatis ac calamitatis non habituros cur divinum exspectent auxilium, sed eo destitutos, Deumque ipsum inimicum habentes, certissime perituros. Ut hæc Deum decentissima sunt, ita priora, quæ Adamum spectant, si ironico ea intelligamus sensu benignissimo Salvatore, qualem se ibi exhibet, neutiquam erunt digna.

§. XXVI. 3.) Si denique objectorum, de quibus agitur, differentiam spectes, in Paradiso Deus loquitur de homine, qui non malitia sed negligentia potius divinam legem transgressus erat: de peccatore jam humiliato ac converso: de tali qui divina Consilia ac castigationem minime respuerat, qui liberationis medium fide jam erat amplexus, qui ad divinum auxilium jam confugerat, & cui Deus luculentissima reconciliationis testimonia dederat. In dictis vero allatis Deus sermonem suum ad eos dirigit peccatores, qui ex malitia ac petulantia peccant, qui in peccatis suis obstinaciter perseverant, qui divina mandata ludibrio habent, omnesque Dei admonitiones ac castigationes propriis consiliis postponunt, Deumque adeo ipsum veris factisque suis ludificant. Quantum hi merentur ut Deus, ad eos eo efficacius præmonendos, oblectationem quandam eorum exitio testetur, tantum contra abest, ut Deus miseria hominis jam contriti, conversi,

ac

ac secum reçonciliati, qualis Adamus fuit, dæle-
ctari possit.

§. XXVII. Si quisquam regerat: primi homi-
nis crimen non modo maximum sed simul infru-
nitum ac ridiculum plane fuisse, quod ironiam
optime meruerit; siquidem Protoplasti id affecta-
verint quod divinæ Majestati ac illimitatis ejus per-
fectionibus maxime adversum , ac cæteroquin
omnium impossibilium maxime impossibile fuerit,
quod scilicet Deo similes fieri studuerit. Respon-
demus: Probabile non esse , quod primi nostri
parentes tam stupidi fuerint, ut sibi persuaserint,
se unquam infinitum illum perfectionum divina-
rum gradum assequi posse; sed procul omni du-
bio per Dei similitudinem nihil aliud quam ma-
jorem imaginis divinæ gradum intelligebant. Ma-
jorem vero si perfectionem ac felicitatem quære-
bant, adeoque majorem etiam cum Deo similitu-
dinem, nihil aliud studebant quam id, ad quod
obligati erant. Nullam enim aliam ob rationem
Deus homini majoris perfectionis ac felicitatis de-
siderium concreavit, quam ut iis eo majori stu-
dio operam daret. Primi itaque parentes non in
majoris perfectionis studio peccarunt, sed potius
in modo quo eam consequi volebant. Seductos
nimirum, in Angelum lucis se transformans, Dei
nomine agere videri volebat, Deumque ipsum
hujus rei juramento aliquo, *Deus novit*, testem
veritatis provocat, ac si Evæ nil nisi ipsam Dei
mentem aperiret circa medium facillimum ad
maximum hominis bonum comparatum. Proto-
plastis persuadere volens: præceptum positivum
illud natura sua mutabile a Deo, elapoſo nunc ex-
plora-

plorationis tempore, revocatum ipsos non amplius obligare, omneque ideo mortis periculum ejus abrogatione abiisse, comedendi libertatem restitutam esse, ut hoc medio majorem intellectus illuminationem adipiscerentur, Deoque eo magis similes felioresque fierent. Non itaque in hoc Adami crimen quærendum, quod majorem cum Deo similitudinem, majorem perfectionis felicitatisque gradum quærebat; unde etiam supponendum non est, Deum hoc ipsi exprobrare voluisse; sed potius in hoc primorum hominum peccatum consistebat, quod prohibitum perfectioni suæ promovendæ adhibuerunt medium, sive quod legem Dei exploratoriam nondum abrogatam transgressi, ut hac ratione eo perfectiores felioresque evaderent, facientes mala ut inde evenirent bona. Uti ergo in majoris perfectionis appetitione nullum fuit crimen, ita nec concipi potest, quod Deus propterea hominem ludibrio habere & scommatibus excipere voluerit; Ei potius illegitimum medium quo usus erat, exprobrasset. Deus eandem ob caussam eo in loco, ubi de caussæ cognitione agebatur nonnisi hanc faciebat quæstionem: *Numnam de Arbore, de qua tibi præceperam, ne comederes, comedisti?* Gen. III: 11. Nec interrogat, num Deo similis fieri voluisti? unde Judex justissimus etiam nonnisi hanc sententiæ a se latæ caussam affert.

§. XXVIII. COCCEIUS sensisse videtur dicta, ad quæ modo respondimus, ad tuendam suam explicationem nihil facere; ea propterea omittit, aliasque generis duo affert, quorum alterum Jes. XLI: 23. occurrit & ita sonat: *Aut ventura eloqui-*

eloquimini nobis, significate futura posthac, & intellegemus Deos esse vos: saltem prodeste aut officite, ut id simul ac viderimus, prædicemus. At etiam hujus dicti longe alia ratio est ac ejus cuius sensum in hac Dissertatione disquirimus. 1.) Non de misericordia hinc agitur, qui pœnam subituri sunt, sed de falsis Diis, sive potius de iis, qui eos colebant. Vel, ut clarius me enuntiem: Sermonem aliquem ad certa objecta dirigere decet, quem eundem ad alia dirigere maxime dedecet. Si vel arrogantes, qui hucusque aliis insultarunt, superveniente calamitate deridere liceret, propterea miseros, afflictos humilesque ludibrio habere eosque maximam subeuntes calamitatem fannis excipere indecorum maxime foret. Ita Deus idolorum cultores, ut ipsos idolatriæ suæ convinceret, modo aliquo plane emphatico, licet id per ironiam factum esset, alloqui potuit, qua ratione ut miserum aliquem peccatorem, corde contritum ac cum Deo reconciliatum, alloqueretur minime conveniret.

§. XXIX. 2.) Deus dicto hoc Esajano nihil aliud facit quam Creaturas omnes, vel quidquid Numinis loco falso habetur, provocat, ut divinitatis suæ characteres indicent, ejusque vel futura prædicendo vel opera quædam divina effiendo, specimina edant. At quantum hoc a miserrorum derisione, scommaticoque ad afflictos loquendi genere differt? Eadem etiam phraseos à Christo Marci VII: 9. adhibitæ exprobrationisque ejus ratio est, quæ tam quoad circumstantias, quam quoad objectum, sive personas quas allocuebatur, & quoad ipsum loquendi modum multum

tum ab eo Summi Numinis effato differt cuius sensum hic exponimus.

§. XXX. Maximam vero argumenti vim ad tuendum sensum ironicum in vocula conjunctiva *etiam* COCCEIUS deprehendisse sibi videtur: Duo, inquit, Moses copulat per particulam *etiam*, quæ non possunt esse nisi ejusdem generis. Quale igitur est: extendere manum suam ad arborem vitæ & vivere in perpetuum; tale est ETIAM, quod de Adamo dicitur, *factus est ut unus ex nobis*.

§. XXXI. Ut autem beato huic viro facile assertionem istam suam concedimus, ita plane negamus, quæ deinde addit, posteriorem dicti hujus partem ironiam esse. Hæc si probasset, de interpretationis ejus veritate nullum remaneret dubium, & conclusio facilis esset, etiam verba priora esse ironica. Contrarium autem cum ex iis patet, quæ jam probavimus, tum ex iis etiam, quæ infra in sententiæ nostræ uberiore expositione porro dicemus.

§. XXXII. Ad alteram nunc progredimur sententiam, quæ est, quod in verbis: *Adamus factus est ut unus ex nobis*, de ejus ad imaginem Servatoris per fœdus gratiæ renovationem sermo sit. Cui favere videtur Synopseos Bibliothecæ exegeticæ in Genesin auctor, qui ita habet: *Gott hatte zuvor den Adam in seinen Bund aufgenommen, ihm einen Erlöser versprochen, und ihm einen Rock von den Feilen der Opfer Thiere gemacht, um ihm vorzustellen die Kleider der Gerechtigkeit; Darauf spricht er die Worte: Siehe! Adam ist worden als unser einer. Hiermit*

mit bezeuget er sein inniges Vergnygen yber den Adam, da er in den Stand der Gnaden aufgenommen, und ist der Verstand dieser: Seht! Adam ist nun worden wie unser einer, er ist so gerecht und unschuldig als mein eigener Sohn, anstatt justitiae Originalis, der anerschaffenen Gerechtigkeit, hat er bekommen justitiam imputatam, die zugerechnete Gerechtigkeit. Citatur in ulteriore sententiae hujus explicatione Celeb. RAMBACHIUS ex MSS. in H. E.

§. XXXIII. At i.) dici minime potest Adamum eo ipso momento, quo Deus sententiam in eum tulerat eique liberationis medium revelaverat, jam denuo ad Dei imaginem suisse renovatum. Renovatio enim ista fit per sanctificationem, quae non unico actu, sed per longum ac successivum pietatis studium efficitur. Dices: Renovacionis hujus initium ac fontem esse veram in Christum fidem, per quam homo omnium eorum, quae Salvatoris sunt particeps fiat, ut Christi Justitia & Sanctitas, Credentis in eum Justitia & Sanctitas sit. At nullibi tamen in S. Litteris sola fides in primis suis initiiis ceu imaginis divinæ in homine restitutio consideratur, sed potius ipsi etiam Credentes passim monentur, ut veterem hominem exuant, novumque ad imaginem Dei reformatum, induant. Quam cito autem totum Gratiae negotium respectu Adami peractum ac ad finem perductum fuisset, si statim post legis transgressionem & sententiam propterea in eum latam etiam hoc a Judice suo testimonium accepisset: Ecce! homo factus est ut unus ex nobis, sive, quod idem est, ad imaginem nostram reformatus pristinam iterum perfectionem suam obtinet.

§. XXXIV. 2.) Sed & hæc verborum istorum interpretatio ad verba immediate sequentia minime quadrat. Qua enim ratione hæc congrere possint non video: Adamus ad imaginem nostram reformatus nobis denuo similis factus; At nunc e Paradiso ejiciendus ut criminis commissi, vi sententiæ in ipsum latæ, pœnam luat, neque amplius prærogativis illis fruatur, quæ cum imagine nostra fuere connexa.

§. XXXV. Duo tamen sunt, quæ ad tuendam istam sententiam afferuntur; Primum hoc est, quod verbis immediate præcedentibus Adamus ut in fœdus Dei receptus, cum eo reconciliatus & justitiæ Christi particeps factus describatur. At 1.) sensus iste non cohæret cum sequentibus licet conveniret cum immediate antecedentibus; si itaque alium & quidem talem admittunt sensum verba hæc, qui tam cum præcedentibus quam cum immediate sequentibus congruit, hanc ipsam ob rationem isti præferendus erit. 2.) Quædam hic admodum incerta supponuntur; scilicet tunicas illas pelliceas, quibus primi homines induti fuere ipsos certiores fecisse, se Justitiæ Christi imputativæ participes factos & ad imaginem ejus renovatos esse, ut adeo tunicæ illæ hujus rei signum ac sigillum fuerint. Uti hæc nullo nituntur fundamento licet actio hæc Dei erga hominem favoris indicium erat, ita etiam explicatio hypothesi huic superstructa certo fundamento careat oportet. 3.) Prima gratiæ divinæ initia, primumque adeo conversionis momentum ita comparatum non est ut tam insigne mereatur testimonium: Hominem

Deo

Deo similem factum & jam ad ejus imaginem reformatum esse.

§. XXXVI. Alterum quo explicatio ista defenditur argumentum hoc est, quod hac ratione præcedens evitetur interpretatio qua Deo sarcasmus plane indecens tribuatur. At argumentum hoc falso supponit nullum alium dictum hoc explicandi remanere modum.

§. XXXVII. Ad tertiae nunc *Sententia* nos accingimus explicationem ac defensionem, quæ hæc est: quod istud Dei de hominis lapsi tam præterito quam præsente statu effatum hanc admittat significationem, ut verti debeat: *Ecce! homo factus fuit ut unus de nobis, sciens boni malique;* Nunc vero eo res redit, ut ex *Paradiso* ejiciendus sit, ne extendat manum suam & decerpatur etiam de arbore vitæ, & comedatur, & vivat in sempiternum. Illi savent nonnulli interpretes Angli; Unde Editor Commentarii Biblici supra jam laudatus ita habet: *Quoique les exemples de l'ironie, mise dans la bouche de Dieu, ne soient pas rares, il y a pourtant des interprètes qui ne goûtent pas ce qu'on vient de lire. Ils ne peuvent se résoudre à croire que dans le temps que le Dieu de toutes compassions donnoit à Adam & à Eve des marques signalées de sa miséricorde, il ait insulté à leur misère par de piquantes railleries. Voici donc comme ils traduisent ce vers: L'homme étoit ci devant semblable à l'un de nous pour connoître le bien & le mal; mais puisqu'il a lui même méprisé un état si heureux, empêchons pour toujours, en le chassant du Paradis, qu'il n'avance sa main &c.*

§. XXXVIII. Ut rem distinctius explicemus hunc observabimus ordinem ut 1.) consideremus verborum cum antecedentibus nexum: 2.) Litteralem eorum sensum: 3.) Breviter denique ac summatim proponamus ac repetamus argumenta, quibus interpretationis hujus veritas nititur.

§. XXXIX. *Primo* Verborum istorum cum antecedentibus & sequentibus *nexus* quod spectat: Adami tum *crimen* cum ejus circumstantiis, tum *Causæ cognitio*, *sententiaque a judice lata*, non omni solatio vacua, *pœna* Protoplasis annuntiata cum ejus *executione* tertio hoc Geneseos capite describitur.

§. XL. *Crimen*, uti jam monuimus, non in hoc consistebat, quod Proplasti majorem perfectionis, felicitatis ac similitudinis cum Deo gradum quæsiverint; ad hoc enim ut niterentur desideria ipsis a benignissimo Creatore fuere indita; unde etiam Sapientiae justissimi Judicis minime convenisset, ut ironice eam ob causam de iis loqueretur, quod ad majorem adspiraverint perfectionem, hacque ratione felicitatem suam promovere studuerint. Hinc Judex sanctissimus & in *causæ cognitione* nullam aliam questionem facit præter hanc: Numnam de arbore, de qua tibi præceperam, ne comederes, comedisti? versu 11. & in *pœna intentione* ac ejus *annuntiatione* nullius alias criminis mentionem fecit quam eſus de arbore qua Deus interdixerat. In eo itaque peccarunt quod divinam legem de fructu non comedendo transgressi, suam a Voluntate Creatoris dependentiam hoc ipso negantes, ad majorem perfe-

perfectionem ac felicitatem consequendam illico-
usi erant medio.

§. XLI. Cognito confessoque criminis Judex
in transgressores sententiam ferebat iisque poenam
dictabat, ita comparatam, ut non omni careret
solatio. Non modo enim optimus Judex præci-
puam poenae partem, mortem scilicet tam tem-
poralem quam æternam differebat, ut miseris ho-
minibus poenitentiæ tempus largiretur, sed mo-
dum ipsis etiam ostendit, quo a summa liberari
poena ac cum Creatore & Domino suo in gratiam
redire possent. Licet vero poenæ æternæ veniam
a Deo impetrare possent, poena tamen temporali-
lis aliqua ipsis manebat, respectu nimirum Ada-
mi, ut terra maledicta sit propter eum, & victimum
ex ea laboriose quærat per omnem vitam, cum
que vultus sui sudore victimum toleret, ut denique
mortem temporalem oppetat: respectu Evæ, ut
multis doloribus ærumnisque adisciatur, cum do-
lore fœtus excludat & a viro suo pendeat qui ipsis
imperaturus sit.

§. XLII. Poenæ dictationem sequitur ejus ex-
ecutio, quam tamen duæ adhuc actiones in Pa-
radiso præcedunt: Altera nimirum erat Adami
cum Eva colloquium, altera vero Dei circa hominem
quædam actio.

§. XLIII. *Adami cum Eva colloquium*, vel sal-
tem exigua aliqua, præcipua tamen ejus pars, a
Mose hisce nobis describitur verbis: *Imposuit au-
tem Adamus suæ conjugi nomen Eva, quod viventium
omnium mater fuit.* verbu 20. Crimine nimirum

commisso, animo de eo convicto, eoque Judicii accusanti confessio Adamus nullam Pœnæ dilationem sperare poterat, sed nonnisi præsentissimam mortem sibi repræsentabat. Quantus itaque Protoplastorum ante auditam Judicis sententiam fuerit pavor facile quivis concipere potest, qui ipsorum statum considerat. Magna hucusque gavisi erant felicitate tam Adamus quam Eva beatæ vitæ ejus consors. At lege nunc transgressa nihil habebant quod exspectarent, quam mortem instantem, qui omnis felicitatis finem faceret. Sperare nullo jure poterant primi parentes, fore ut consortio conjugali ulterius fruerentur, filios filiasque progenituri essent; omnis ulterioris vitæ spes criminis in summum Legislatorem commisso concidit. Quam gratum propterea ipsis fuerit oportet, quando ex ipso Judicis ore audiverunt, pœnam partim remissum partim mitigatum, mortemque temporalem dilatum iri, ut in hoc vitæ ævo, extra Paradisum licet, societate conjugali amplius frui, utriusque sexus liberos progignere & ita terram replere possent. Audita hac sententia maximum Adami fuisse gaudium non est cur dubitemus. Ita vero comparatus est hominum animus, ut post ingentem calamitatem vel exitii metum, solarium certum naucti, maximoque inde perfusi gaudio, de hac lætitia sua cum iis communicent, quorum id scire maxime interest, vel qui boni inexpectati ipsis met participes esse debent. Unde etiam Adamus, audita divina sententia, quæ futuram ejus Conjugisque suæ sortem definiebat, statim ad vitæ suæ sociam se convertebat, ut ei gaudium suum de inopinata hac rerum catastrophæ testaretur, seque cum ea exhilararet, quod præter

præter omnem spem ac opinionem porro mutuo conjugali confortio ac amore fruituri, Autores totius humani generis futuri essent. Idem nimirum Adamo quod omnibus hominibus eveniebat, ut maxime de vita hac temporali sollicitus esset, pellem enim pro pelle, & quidquid habet homo dat pro vita sua; unde, licet vitæ hujus miseria ipsi subeunda esset, hanc tamen in primis ob causam maximo afficiebatur gaudio, quod audiebat se cum conjugi sua non statim moritum, sed ulterius in terra hac victurum. Colloquii istius cum Eva nullam aliam sacer Scriptor nobis conservavit partem, quam quod Adamus conjugi suæ nomen Eva imposuerit, quod viventium omnium mater futura sit. Hæc ad significandum lætum primi parentis animum, & ad indicandam mutati nominis causam satis erant. Ergone, Amica mea! præter omnem spem totius humani generis mater eris, & mihi in posterum ad conservandam gratam momenti hujus memoriam non amplius *Ischa* mulier, sed *Eva* appellaberis.

§. XLIV. Altera actio, sententiæ divinæ executionem præcedens, erat *Dei quædam cura respectu hominis. Adamo* nimirum & ejus uxori tunicas fecit pelliceas, quibus eos induit: Hoc est, ipsos docuit parare vestes, quibus corpus suum cooperirent. Siquidem omnis ars, omnis sagacitas, omne ingenium, omnisque cogitatio a Deo est. Docere hoc modo voluit benignissimum ac sanctissimum Numen, quod homines, corrupto nunc ac inordinato omni desiderio ac appetitu, pudori maxime consulere debeant, ne omnis animi conatus & cogitatio ad deteriora indies con-

ferret, uti postea seculis Diluvium illud universale immediate antecedentibus contigit. Novum itaque hoc benevolentiae divinæ erga genus humatum, ac Protoplastos in primis, documentum erat, quod ipsos virtuti studere & animum a maijore corruptione ac inordinatis desideriis præservare docuit.

§. XLV. Non obstante maxima Dei erga homines clementia, de hoc nunc agebatur, ut sententiæ a summo Judice latæ satisficeret. Eam tamen benignissimus Creator sine insigni aliquo commiserationis suæ testimonio exequi non poterat; misericordem enim erga hominem lapsum voluntatem suam hisce patefacit verbis: *Ecce! homo fuit ut unus de nobis, sciens boni malique.* Nunc vero eo res rediit ut arcendus sit ne extendat manum suam & decerpatur etiam de arbore vitæ, & comedatur, & vivat in sempiternum. Antithesin nimirum Deus facit inter statum hominis præteritum ac præsentem; præteritam ejus felicitatem ac perfectionem præsentemque infelicitatem inter se comparat; Quod & nos facere consuevimus, quando misericordia erga eos intime tangimur, qui calamitatibus adversaque fortuna agitantur, ex magno felicitatis gradu in infimam miseriam dejecti. Ut calamitatis magnitudinem, ceu miserationis objecrum, eo distinctius nobis repræsentemus, commiserationem eo majorem in nobis excitemus, eamque publice verbis testemur, præteritas miserorum res prosperas cum præsenti ærumpna comparamus, utriusque status oppositionem facimus.

§. XLVI. Ut Antithesis hæc respectu hominis lapsi ab ipso misericorde ejus judice facta eo clarius patescat, summique Numinis erga miseras Creaturas animum testetur, litteralem ejus dabisimus sensum.

§. XLVII. Statum i.) hominis perfectum & prosperum, nunc vero præteritum, hisce Deus Dominus describit verbis: *Ecce! homo factus fuit ut unus de nobis, sciens boni malique.* Præmittit voculam *Ecce!* quæ in iis præcipue rebus adhibetur quæ omni attentione dignæ maximique momenti sunt. Quo autem majorem rerum mutationem eventus aliquis infert, quo majorem cum ultimo fine habet relationem, eo majus etiam ejus censeri momentum debet. Neminem autem latere potest quantam rerum mutationem hominis lapsus secum tulerit, quamque arcte ille cum omnium rerum ultimo fine sit connexus. Eum nimirum in finem Deus orbem terrestrem huncce condiderat, ut gloriæ suæ esset theatrum commodumque hominibus habitaculum, ut ibi ex operum divinorum inspectione infinitas Creatoris perfectiones cognoscerent, summa ejus fruerentur bonitate, hacque ratione felices essent, Beneficiorique & corde, & ore, & opere maximas persolverent gratias. Medium quo ad finem huncce tendere debebant homines, perfecta legis divinæ observatio erat. Violato autem per transgressionem mandato divino longe alia erat rerum facies; non amplius eadem ratione ad veram felicitatem pervenire poterant homines; plane alia via ad hanc opus erat; & non poterat non peccatum Legis transgressores fruitione divinæ bonitatis pri-

vare eosque in miseriæ abyssum præcipites dare.
Unde mutatus hominis status res maximi momenti
& summa attentione digna erat.

§. XLVIII. Addit Deus: *Homo fuit*, vel factus fuit, ut unus de nobis. Verbum הָיָה non modo de præsente aliqua mutatione intelligendum esse, ut significet factus est, sed etiam statum rei primitivum, nunc vero præteritum, denotare, ut verti debeat fuit vel factus fuit, non opus est, ut probemus, cum nemo sit, qui de hoc dubitet. Unde & Calvinus, Musculus, Fagius, Vatablus, Clericus, Geßnerus, Burmannus, Glassius, Interpretes nonnulli Angli, aliique plures ipsi hunc tribuunt significatum. Quod vero in specie hoc in loco istam requirat significationem, omnia reliqua, quæ verbi alicujus verum sensum determinant, suadent, uti jam vidimus & in sequentibus porro monstrabimus.

§. XLIX. Istud fuit itaque tam primitivum hominis statum, quam infelicem illam mutationem innuit. Ut Poëta acerbum ac funestum Trojanorum fatum exprimere volens, dicit: *Fuimus Troës; Fuit Ilium, & ingens gloria Dardanidum.* Fuimus, sed id, quod fuimus, non amplius sumus. Quantum ab illis mutati sumus! Quam lamentabilis præsens noster status, si cum eo comparetur, in quo antea fuimus. Eadem plane ratione clementissimus Deus, suam erga lapsum hominem Misericordiam testans, præteritum ejus statum describit: *Homo fuit* ut unus ex nobis; ad imaginem nostram conditus; maximis perfectionibus instructus, maxima cum iis connexa felicitate

licitate donatus, ut gloriosissimus & beatissimus ejus in Paradiso fuerit status. Sed *fuit* hoc, non amplius est. Mutata ejus conditio, quæ a priori toto cœlo differt.

§. L. Sed felicitatis hujas primitivæ, nunc vero amissæ, ac similitudinis cum Deo partem aliquam clementissimum Numen exprimit, addens hisce: *boni malique sciens*. Non omnia dona illa ac felicitatis partes, quæ ad divinam imaginem pertinebant, recensere volebat Deus. Illud adduxisse sufficiebat, quod omnium reliquorum bonorum quasi fons ac principium, & cujus amissio etiam omnis mali origo erat. Scientia enim boni malique Adamum a peccato præmunire debbat; si vero insigni hac scientia, intellectusque sui illuminatione, a legis transgressione sibi cavitset, etiam nec infelix redditus nec reliquis imaginis divinæ donis ac partibus privatus fuisset. Quamprimum autem insigni hoc Dei dono, scientia scilicet boni malique, non usus, sed illud posthabuit, etiam malum bono prætulit, legem divinam negligens a Deo, qui solus summum bonum est, defecit, eoque ipso miser factus est. Patet ex hisce: *Scientiam boni & mali omnium imaginis divinæ partium Complexum fuisse*, ut si Adam ea recte fuisset usus, adeoque in statu integritatis mansisset, etiam similitudinem illam Dei nunquam amisisset, sed perfectus felixque in Paradiso mansisset.

§. LI. Statum nunc hominis præsestem, misserum atque infelicem, Deus primitivæ ejus conditioni opponit, dicens: *Nunc vero ne extendat manus*

manum suam & decerpit etiam de arbore vitae, & comedat, & vivat in sempiternum. הַתִּיעַד nunc vero; Quasi diceret: nunc longe aliter se res habet, id nunc agitur ut miseri homines, juxta sententiam justissimam ac irrevocabilem a me ipso latam, e Paradiso exules fiant, ibi peccati ac inobedientiae suae poenam luant, maledictionemque, legis transgressioni intentatam, sentiant. Quantum igitur nunc status ejus a pristino illo differt! Quanta miseria illa, quae nunc homini peccatori subeunda est!

§. LII. Complexus omnis mali, quod hominem cum ejus conjuge manebat, in eo in primis consistebat, quod prerogativis paradisi nunc privandus erat. Ad praecipua ejus bona *Vita immortalis* pertinebat, cuius Protoplasti, esu de arbore vitae, ceu sacro signo ac sigillo, non modo certiores fiebant, sed etiam singularem vim atque efficaciam fructus arboris illius habuisse videntur ad Corpora Protoplastorum ab omni corruptione adeoque ab ipsa morte praeservanda. Cum vero Adamo etiam mortis temporalis poena subeunda esset, etiam a mediis, signis atque sigillis conservandae vitae immortalis arcendus erat. Ita nimirum a sapientissimo atque munificentissimo Creatore omnia inter se erant connexa, ut quamdiu homo in Paradiso commoraretur de omnibus arboribus, ex quarum numero nonnisi arbor cognitionis boni & mali excipiebatur, adeoque expressa Dei permissione etiam de arbore vitae comedere auderet. De hac autem arbore quamdiu comedisset etiam ex ipso divino instituto immortalis mansisset. Hæc a se invicem Deus separare solebat. Cum igitur in humum redire deberet Ada-

Adamus, ex qua sumtus erat, etiam esu de fructibus arboris vitae arcendus fuit, ut autem aditum ad hanc arborem arceretur ex ipso Paradiso expellendus fuit. Hæc est ratio illa, cur Deus omnis miseriæ summam hisce exprimat verbis: *Nunc vero, ne extendat manum suam & decerpatur etiam de arbore vitae, & comedatur, & vivat in semperiternum.* Uti nimicum Adamus, non obstante gravissima mortis comminatione esu de arbore cognitionis boni & mali minime abstinebat, ita minus adhuc sperari poterat, ipsum ab ejus arboris esu se continere posse, ex cuius fructibus hoc ipsi proventurum fuisset bonum, ut omni morte liber immortali vita frui potuisset; unde necessario ex Paradiso exul fieri debebat si mortis pœna ipsi luenda erat.

§. LIII. Breviter nunc ea repetemus, quæ prolixius hucusque diximus. Cum nimicum de eo ageretur, ut Deus sententiam a se in peccatum latam exequeretur pœnamque ab eo sumeret, id absque maximæ commiserationis suæ testimonio facere non potuit; Unde primo particula Ecclæ attentionem simul & misericordiam excitat, deinceps inter utrumque hominis statum felicem & infelicem comparationem facit, ut opposita eo clarius eluescant. Omnis felicitatis summa in hoc præcipue consistebat, quod ad similitudinem Dei factus omnibus iis gaudebat bonis ac perfectionibus, quas imago illa secum ferebat, quarum fundamentum hoc in primis erat, quod intellectu illuminatus veraque sapientia prædictus a malo sibi cavere bonumque contra eligere poterat. Infelicitas autem ac miseria huic statui opposita,

nunc propter legis transgressionem perferenda ; hæc erat, quod homo immortali vita privandus, esu de fructibus arboris vitæ propterea arcendus, ex Paradiso ejiciendus erat, ut ibi post calamitosam vitam mortis pœnam lueret. Quam felix ac beatus olim erat, tam misera nunc ejus est conditio ! Quanta commiseratione dignus !

§. LIV. Cum in re exegetica non sufficiat, ut sciamus, quis verborum sensus *esse possit*; sed eo adnitendum sit, ut ex certis regulis ac Characteribus constet, quis verus sensus esse debeat, nunc argumenta adhuc addenda sunt ex quibus Lector convinci possit, se genuinam effati hujus divini sententiam, a Spiritu Sancto intentam percipisse. Licet enim in locorum obscuriorum interpretatione demonstrationem mathematicam jure nemo expectet, dum Scriptorum interpretatio non ad Sphærā illam pertineat, laborandum tamen est, ut summum probabilitatis gradum nostra demonstratio attingat, & evidētia sua se inter omnes possibiles hujus dicti sensus maxime commendet.

§. LV. Omnes characteres, ex quibus de veritate interpretationis alicujus nobis concludere licet, huc redeunt: Ut in explicatione dicti cuiuslibet adhibetur usitata verborum significatio & constructio: Ut cum indole & affectu loquentis congruat: ut sensus cum reliquis, cum quibus dictum connexum est, cohæreat: ut explicatio cum reliquis Scripturæ veritatibus sit analoga: Ut scopo loquentis sit congrua: Ut sensus cum ipsa rerum veritate conveniat: Ut denique minimis prema-

prematur difficultatibus. Si omnia hæc criterii adsint & inter se consentiant, dubitandi nulla ad est ratio, hunc sensum verum esse.

§. LVI. Hæc nunc si nostræ dicti hujus, de quo agitur, interpretationi adplicemus 1.) *Verba omnia & phrases in usitata sua significatione & constructione sumsimus.* Consuetam ac receptam verborum significationem retinuimus, nec in minima quidem re a sensu verborum grammatical, vel communis loquendi consuetudine aut linguae genio recessimus.

§. LVII. Si 2.) loquentis indolem & adfectum species, *Sensus*, quem verbis hisce tribuimus divinis perfectionibus, ejusque erga genus humanum, si ita de summo Numine loqui fas est, adfectui est convenientissimus. Ex toto enim contextu patet: *Justitiam* divinam *gratia & misericordia* fuisse temperatam, ut salvis reliquis attributis, has duas virtutes in homine lapso patefacere ac glorificare voluerit. *Ab una* enim parte ejus *justitiae* satisficer debuit, unde pœna, ab ipso legislatore intentata, peccatori dictanda & de eo sumenda erat. *Ab altera* autem parte Deus *gratiam ac misericordiam* suam & re & verbis erga miseram creaturam demonstrare volebat. Id *re ipsa* siebat, dum hominibus lapsis & medium liberationis patefaciebat, benevolumque suum erga miseros homines animum ac circa eos curam illa actione sua ostendebat, qua tunicas illis parabat induebatque pelliceas. Sed & *verbis* faciebat, dum eo ipso momento quo pœnam de miseriis legistransgressoribus sumere volebat, per antithesin ac comparationem pristini

præsentis eorum status, summam suam testatur erga eos commiserationem. Si itaque Judicis virtutes ejusque erga hominem lapsum animum spectes, non est, cur effato huic divino alium tribuas sensum.

§. LVIII. 3.) *Explicatio ista etiam cum reliquis, cum quibus dictum connexum est, cohæret.* In præcedentibus Deus, ceu justissimus Judex, sententiam in legis transgressores ferebat, quod tamen non sine gratiæ suæ testimoniis fiebat. Nunc in textu nostro ad sententiæ a se latæ executionem transit; quod iterum præcedentibus divinis actionibus conformiter ita fiebat, ut Deus misericordiam suam simul cum justitia demonstraret; unde interpretatio ista cum antecedentibus congrua ac cum toto contextu cohærens est.

§. LIX. 4.) *Explicatio nostra etiam cum reliquis Scripturæ veritatibus est analoga.* Scriptura nimirum testatur: Hominem primitus ad Dei similitudinem fuisse conditum: Præcipuam similitudinis hujus partem in sanctissimo veritatis studio adeoque in boni malique scientia constitisse, quam igitur Adamus non per lapsum sive experientiam consequutus est: Inter multas alias arbores in Paradiso etiam arborem vitæ extitisse, ad hominis sanitatem, conservandamque immortalem vitam, destinatam: Homini peccatori mortem temporalem variasque in hac vita calamitates fuisse subeundas, adeoque ipsum fruitione sive esu fructuum arboris vitæ fuisse arcendum, proptereaque e Paradiso ejiciendum: Deum quidem esse justissimum, hanc tamen ejus virtutem misericordia esse temperatam:

Ipsum

Ipsum semper attributis suis convenienter & loqui & agere, neque unquam a perfectissima hac regula discedere. Cum omnibus hisce nostra interpretatio optime conspirat.

§. LX. 5.) *Nec minus loquentis scopo congruens est.* Deus ubique & opere & verbis testatur: se creature suas amare, ideoque eorum imperfectiōnem ac infelicitatem, quantum salva sua iustitia fieri potest, non velle: se pœna ac morte peccatoris minime delectari, sed ejus vitam ac conservationem præferre: se invito quasi fieri si secundum iustitiae suæ rigorem sibi agendum, pœnaque a peccatore sumenda sit: se itidem natura sua magis ad bonitatis ac gratiæ quam ad iustitiæ exercitium inclinare. Hæc ut Deus peccatori comprehendet ubique intendit. Idem etiam totius hujus capitatis, in quo textus noster occurrit, scopus est, dum Deus id maxime agit, ut ostendat, se justissimum esse judicem, qui peccatum salvis suis attributis impunitum dimittere minime possit, sed qui simul iustitiae ac pœnæ rigorem misericordia temperet, & peccatorem commiserari quam eum perdere malit. Hæc ut demonstrentur omnis Dei circa hominem nuper lapsum actio collineat, & huic loquentis scopo etiam nostra interpretatio maxime consentanea est.

§. LXI. 6.) *Sensus iste etiam cum veritate convenit.* Subinde nimicum etiam in theologicis eveneri solet, ut errores spuriasque hypotheses pro veritatibus genuinis, veritates contra pro erroribus habeamus, iisque Scripturæ sensum metiamur. Nullum vero sectæ studium, nullum Religionis

præjudicium vel alia præconcepta opinio , in o^mnibus iis , quæ in nostra interpretatione occur-
runt , locum invenire possunt . Veritates istæ ab
omnibus sunt agnitæ ac confessæ , id unum agi-
tur : an præcise in hoc dicto sint contenta , nec
de tuenda aliqua hypothesi res est , cui verborum
istorum sensus accommodari debeat .

§. LXII. 7.) *Minimis denique explicatio ista pre-
mitur difficultatibus.* Quæcunque enim interpreta-
tio a nullo ex allatis characteribus sive regulis dis-
cedit , nec contra unicam ex iis peccat , ita etiam
veris difficultatibus premi minime potest , sed non-
nisi apparentes illæ sint oportet . Ostendimus au-
tem in præcedentibus ab una parte : reliquas in-
terpretationes contra quasdam ex allatis regulis
peccare , iisque minime conformes esse , contra
vero explicationem nostram optime cum iis omni-
bus convenire . Unde sequitur : minimis etiam ,
& nonnisi apparentibus , eam premi posse diffi-
cultatibus .

§. LXIII. At dices fortasse , reliquas etiam
interpretationes cum nonnullis ex regulis ac chara-
cteribus allatis optime conspirare , adeoque regu-
las illas vel incongruas & superfluas esse , vel si
veræ sint eam interpretationem minime rejicien-
dam esse , quæ eis congrua est .

§ LXIV. Hanc ipsam vero ob caussam ,
quod non omnis falsa interpretatio ad omnes re-
gulas hermeneuticas istas impingit , sed nonnullis
tantum adversa cæteris congrua esse potest , etiam
hoc requiritur ut omnibus criteriis hisce sit con-
fenta-

sentanea, nec unicæ adeo contraria. Si unicum enim horum criteriorum defuerit, satis causæ est, cur sensus nobis debeat esse suspectus. Vide RAMBACHII institutiones hermeneuticæ sacræ Lib. IV. Cap. 2. §. 9.

§. LXV. Discimus ex verbis hactenus explicatis, 'quanta Dei sit tam bonitas, quam justitia & erga miserum hominem gratia ac misericordia. Quanta, Domine! Deus mi! quamque insignis est bonitas tua! Cœasti cœlos, qui sunt opus manuum tuarum, eum in finem conditi, ut immensæ sapientiæ, bonitatis ac potentiarum effent speculum. Fundasti terram, ut gloriæ tuæ theatrum hominumque habitaculum esset. Tu Proto-plastrorum nostrorum Creator eras, quam præclarum igitur opus homo est, o! si viveremus ad gloriam tuam!

§. LXVI. Mas & fœmina ad imaginem tuam erant facti, laudamus bonitatem tuam, Domine! sed recordamur pristini status, ex quo excidimus; renova opus tuum, & crea ex nobis hominem novum ad tuum exemplar refictum. Sapiens & sanctus erat primus homo, eum enim fecisti rectum, qui te cognoscebat & amabat, quia perfectissimus es. Quare ergo diligeremus malum, & Te, unicum ac summum bonum nostrum, odio haberemus. Erat etiam immortalis, ubi enim nullum peccatum ibi etiam vita sine morte est. O! si sanctitatem sectaremur, ut post hanc vitam ad immortalitatem perveniremus.

§. LXVII. At a te solo & summo suo bono homo defecerat & lex tua ipsum morti addici jubet. Justus es, Domine & simul misericors, mirabilis in omnibus operibus tuis. Rectum & integrum hominem comminatione terruisti, ne in peccatum & propriam perniciem rueret, sed lapsum promissione solatus es, ut peccare desineret; Fac ipse, ut mala vitemus, & promissorum tuorum erimus participes.

§. LXVIII. Salva tua iustitia aliter non poteras, quin poenam de homine lapsi sumeres; immortalitate privari, arbore vitae arceri, e Paradiſo expelli, & durissimas vitae praesentis calamitates subire debebat, eum tamen ad meritas hanc reposcere poenas non poteras, quin de novo commiserationis tuae ipsum certiorem faceres; insigne propterea misericordiae tuae testimonium dedisti, ut ipsi Deus solatii esſes. O! si nos peccatores hanc tuam misericordiam agnosceremus, ad eam, ceu ad unicam anchoram, confugemus, neque ea ad peccatum abuteremur.

T A N T U M.

Com-